

Список використаних джерел:

1. Гришук О. Принципи права: філософсько-правовий вимір. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Вип. 61. С. 16–23.
2. Чаплук О.І. Загальні та спеціальні принципи національної правотворчості: поняття, значення та види. Часопис Київського університету права. 2010. № 1. С. 87–93.
3. Чашин А.Н. Кодифікація в сфері російського законодавства: теорія, історія і перспективи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2013. 21 с.
4. Сарibaєва Г. Техніка систематизації законодавства: постановка проблеми. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2017. № 5(27). С. 50–52.
5. Загальна теорія держави і права / за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
6. Пиголкін А.С. Теорія держави і права: учебник. М.: Городец, 2003. 544 с.
7. Вергелес Д.Є. Основоположні принципи кодифікації законодавства. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 127–130.
8. Гетьман Є.А. Кодифікація законодавства України: поняття, особливості, види: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2010. 20 с.
9. Качинська М.О. Принципи систематизації законодавства про органи охорони правопорядку. Право і безпека. 2014. № 4 (55). С. 51–54.
10. Косович В.М. Кодифікаційна техніка як засіб удосконалення нормативно-правових актів України. Науково-інформаційний вісник. Право. 2013. № 8. С. 40–50.
11. Харчук Р.С. Основні принципи правотворчої діяльності виконавчих органів влади в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 2. Том 3. С. 190–193.
12. Гетьман Є.А. Функція упорядкування підзаконних нормативно-правових актів у нормотворчому процесі органів виконавчої влади України. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 2. Том 3. С. 56–59.

УДК 340

ВОЯТ Л.І.

ЗМІНА СПРИЙНЯТТЯ ЧЕРЕЗ СТВОРЕННЯ ВЛАСНОЇ МОДЕЛІ СВІТУ

Розглянуто актуальну проблему зміни сприйняття через створення власної моделі світу задля виявлення психофізіологічних якостей, що зумовлюють прийняття рішень в екстремальних ситуаціях.

Ключові слова: *особливості сприйняття, власна модель світу, екстремальна ситуація, потенціал зростання, зовнішні і внутрішні канали.*

Рассмотрена актуальная проблема изменения восприятия через создание собственной модели мира для выявления психофизиологических качеств, которые обуславливают принятие решений в экстремальных ситуациях.

Ключевые слова: *особенности восприятия, собственная модель мира, экстремальная ситуация, потенциал роста, внешние и внутренние каналы.*

The actual problem of perception change is considered through the creation of its own model of the world to identify the psycho-physiological qualities that determine decision making in extreme situations.

Key words: *features of perception, own model of the world, extreme situation, growth potential, external and internal channels.*

Вступ. У житті кожної людини бувають такі моменти, коли виникають несподівані ситуації, у яких всі сили зібрані, почуття напружене, все ніби освітлене яскравим світлом. Кожне враження, навіть незначне, яке створюється у людини в такий момент, діє особливо сильно, відчувається інтенсивно і напружено. І в цей момент сприйняття світу змінюється.

Такі моменти присутні в багатьох видах людської діяльності та є їх супутниками в екстремальній ситуації, характерною особливістю якої є її несподіваність, швидкоплинність і неможливість повторення для виконання адекватних дій. У зв'язку з цим до людини, що опинилася в подібній ситуації, пред'являються високі вимоги, зокрема до її психофізіологічних якостей. Для виявлення цих якостей, які впливають на прийняття рішень в екстремальних ситуаціях, розглянемо, як змінюється сприйняття через створення власної моделі світу.

Аналіз науково-методичної літератури показав, що екстремальна ситуація є «потрясінням» (В. Ананьєв), «піковим переживанням» (А. Маслоу), «екзистенційним осяянням» (К. Ясперс), займає важливий статус події на життєвому шляху особистості, дозволяє їй вийти за межі буденного, звичного існування й отримати новий унікальний досвід. Необхідно відзначити, що тільки наближення до тієї межі, за якою закінчуються звичайні сили, пробуджує наявний у кожній людині потенціал зростання, який не виявляється у звичайному житті.

Психологічні дослідження екстремальної ситуації акцентують увагу на негативних аспектах її впливу на психіку людини, асоціюючи її з такими станами, як дезадаптація, стрес, фрустрація, травма, криза. Водночас у психотерапії і конфліктології широко використовується концепція кризи як джерела розвитку особистості. Важка життєва ситуація постає як свідчення необхідності змін, привід для серйозного усвідомлення свого життєвого шляху і відтворення роботи з його корекції. У рамках гуманістичної психології екстремальна ситуація має певний потенціал для розвитку особистості, а центральним питанням є реалізація такого потенціалу.

Результати дослідження. Ряд психологів (В. Ананьєв, Ф. Лісбет, Л. Брюдаль) висловлювалися про потенціал зростання, закладений у кризі. Так, наприклад, В. Ананьєв використовує поняття «потрясіння» як особливий стан напруги душевних сил людини, за допомогою якого вона піднімається вище за вже осмислені можливості. В одному з інтерв'ю В. Ананьєв так коротко описує значення аналізу кризових переживань: «Кризові події життя можуть мати різну дію: одну людину вони призводять до божевілля, а іншу ведуть до святості. Коли перекидається все життя, всі смисли, на які спирався розум, – це важке випробування. Витримавши їх, людина знаходить нові смисли на новому рівні існування. Багато видатних особистостей, зазвичай, мають у своїй історії досвід потрясіння. Після нього часто загострюється інтуїція, і людина стає немов би ведена якоюсь силою. Такі люди спираються вже не просто на факти і знання, а на внутрішні підказки. Адже потрясіння відкриває доступ до внутрішніх ресурсів людини» [6].

Знаний дослідник проблем філософії свідомості Томас Нагель у своїй праці «Що значить бути кажаном?» (1974) писав, що сприйняття реальності визначається властивостями організму. Т. Нагель за приклад вибрав кажанів і ссавців, які володіють свідомістю, абсолютно відмінною від людського способу сприйняття світу. Згідно з його міркуваннями, ми можемо припускати, що бути кажаном – це якимось, проте не можемо знати, як це – бути кажаном і сприймати світ, як кажан. Такий приклад використовується як ілюстрація того, що людина не здатна знати про деякі аспекти реальності, недоступні її організму.

Існує різний опис того, як влаштований світ. Якщо запитати дитину, як влаштований світ, то вона відповість, що є предмети, вони мають форму і колір. Вони можуть пересуватися. Є земля, небо, дерева, тобто уявлення про світ прості і побутові. Їх достатньо, щоб орієнтуватися у цьому світі, переміщатися у ньому й елементарно виживати. А якщо поспостерігати за тим, як маленькі діти бавляться, то можна помітити, що вони будують уявний світ прямо у тому місці, де знаходяться (стіл перетворюють у будиночок, розмовляють зі своїми іграшками, почуваються лікарем або вчителем). Можна сказати, що дитина набуває і відтворює одночасно інформацію з двох каналів – зовнішнього і внутрішнього. Уява є функцією внутрішнього каналу. Коли інформація зовнішнього каналу переміщується химерним чином з інформацією внутрішнього каналу, у свідомості людини реальність стає казковою. І тоді звичайні речі стають незвичайними.

У дорослої людини теж відбувається змішання інформації про сприйняття світу через зовнішній і внутрішній канали, але тільки на рівні абстрактної реальності. Внутрішній канал у дорослої людини дає більше інформації щодо моделі світу з її внутрішнього діалогу. Доросла людина теж не бачить чистої зовнішньої реальності. Вона її пропускає через фільтри свого світогляду, через свою модель світу. Ця модель, як і будь-яка інша модель чого-небудь, відображає лише якусь сторону процесів у свідомості. Вона дозволяє поглянути на деякі аспекти подій зав-

дяки суб'єктивному світу людини. Саме у цьому і полягає суть моделі – звернути нашу увагу на ті чи інші аспекти реальності.

Сучасний філософ Кен Уілбер запропонував просто констатувати, що є об'єктивна реальність, представником якої є наше тіло, і є суб'єктивна реальність, представником якої є весь наш чуттєвий досвід. На його думку, концепція сприйняття нашої об'єктивної реальності цілком очевидна, це є якийсь світ, досить стабільний, передбачуваний і один для всіх людей. Власний досвід або будь-якої людини, власне міркування або іншої людини дозволяє припустити, що є якийсь загальний світ, у якому ми всі живемо. Це є об'єктивний світ. Він досить стабільний, передбачуваний і має свої закони існування. Ці закони вивчають природничі науки, такі як фізика, хімія, біологія та ін. Завдяки знанню цих законів і нашого досвіду перебування в цьому світі ми можемо прогнозувати з певною ймовірністю події, будувати плани і перетворювати цей світ, впливаючи на нього [4; 5].

Якщо запитати фізика, як влаштований фізичний світ, то він скаже, що світ є чотиривимірним простором-часом, що становить фізичний вакуум, у якому постійно народжуються і вмирають елементарні частинки – енергетичні хвилі у фізичному вакуумі. Елементарні частинки, з'єднуючись між собою, створюють атоми. Атоми, поєднуючись, створюють молекули. А з молекул складаються всі речовини у Всесвіті. І тоді будь-який предмет, з погляду фізика, є структурованим набором атомів і молекул, що зібрався у форму предмета.

Після відкриттів Ньютона об'єктивний світ уявлявся як тривимірний простір, у якому існують предмети, наділені масою. Рух предметів у просторі та часі описується трьома законами Ньютона. Дуже довго такий опис об'єктивного світу вважався істиною в останній інстанції. Формули Ньютона дозволяли передбачати явища як на землі, так і в космосі. Всім було очевидно, що саме так і влаштована реальність. Так тривало доти, поки не з'явилися експерименти, які не могли бути описані механікою Ньютона. Коли почали з'являтися дані про будову мікросвіту, тобто світу атомів, то виявилось, що на цьому рівні закони Ньютона не працюють. Наприклад, на цьому рівні електрон є одночасно частинкою і хвилею. Тоді з'явилися Нільс Бор, Альберт Ейнштейн та інші маститі фізики, котрі створили нову теорію того, як влаштована реальність.

Але розвиток науки на цьому не зупинився. Фізики знову стали ставити досліди, пояснення яких на рівні поточної парадигми реальності неможливі. Внаслідок досліджень з'являються нові теорії. Виникає закономірне питання: чи є поточна теорія світобудови істинною? Чи справді світ такий, як його описують сучасні вчені? Напевно, відповідь очевидна. Ніхто не може гарантувати, що в майбутньому не з'явиться новий Ейнштейн і не переверне все знову з ніг на голову.

Наука – дуже сильний інструмент пізнання світу, завдяки якому людство вийшло на новий рівень життя. Всі технології, які ми бачили або якими користувалися, – дар науки. Наука змінила людське існування. Наукові досягнення та розробки в різних областях вже втілені як мінімум на рівні прототипів, що дозволяє прогнозувати їх подальший розвиток і вдосконалення. Охоплення областей людського знання вражаючий: медицина, нанотехнології, космічні подорожі, комп'ютерні технології. Без останніх не обходиться вже сьогодні жодна зі сфер життя, а вже в майбутньому комп'ютери і поготів захоплять світ. Майбутнє людства – це нанотехнології і комп'ютери. І якщо стосовно медицини це дійсно радує, то тотальна комп'ютеризація деяких інших сфер життя викликає менший ентузіазм. Наприклад, у книзі «Фізика майбутнього» американського вченого, фахівця в галузі теоретичної фізики Мітіо Каку описана ідея й образи розвитку майбутнього людства. Якщо буде створена ілюзія спілкування, то людство спілкуватиметься за допомогою власних голограм. Але наука обмежена у вивченні суб'єктивного світу людини, тобто того, як у людській свідомості відображається об'єктивна реальність. Цей процес «відображення» дуже добре усвідомлюється через опис відображення в дзеркалі. Так само, як дзеркало відображає предмети перед ним, наша свідомість є ніби дзеркалом об'єктивного світу. Однак це не просте дзеркало. Свідомість – це «дзеркало», в якому відбивається об'єктивний світ у вигляді суб'єктивного світу кожної конкретної людини. Крім того, це «дзеркало» свідомості ще криве і замутнене, тому об'єктивний світ у ньому постає в спотвореному вигляді. Інакше і бути не може. Те, що ми бачимо, не може бути точною копією того, що є, тому що суб'єктивна реальність є результатом роботи наших недосконалих органів сприйняття, нашого мозку і нашого розуму. Багаторівнева модель суб'єктивної реальності людини вперше досліджена польським вченим Альфредом Коржібські, котрий описав спеціальну здатність мозку створювати суб'єктивну реальність на основі інформації, що надходить з органів сприйняття і пам'яті.

Однак просто приймати інформацію з зовнішнього світу мало. Її потрібно якось обробити і представити свідомості так, щоб людина змогла орієнтуватися в зовнішньому середовищі.

Для цього природа і створила мозок, за допомогою якого відбувається моделювання реальності у вигляді образів – візуальних, аудіальних і кінестетичних. Ці образи з'являються в свідомості, і людина, усвідомлюючи їх, починає орієнтуватися в світі. Цей процес створення моделі світу відбувається миттєво й автоматично, тобто досить усвідомити, що практично неможливо не виділяти об'єкти в тому потоці сенсорної інформації, який ми сприймаємо. Це відбувається настільки швидко, що ми навіть не помічаємо цього. Однак, коли в поле зору потрапляє якийсь предмет, який не відразу розпізнається розумом, наша увага відразу ж повертається до цього предмета доти, поки наш розум не знайде відповідний знайомий об'єкт, під який може потрапити цей предмет. Тобто, об'єктивна реальність є, але чим вона є, ми не знаємо. А те, що ми знаємо про неї, – це наші образи, наші думки про те, як влаштована реальність. Це лише модель об'єктивної реальності у нас в голові, не більше [3; 7; 8].

Зовнішній світ рясніє світловими хвилями, звуковими хвилями і молекулами, що рухаються в повітрі. Людський організм через органи сприйняття перетворює ці фізичні прояви об'єктивного світу в імпульси головного мозку, які сам мозок і трактує як візуальний, аудіальний (звуковий) і кінестетичний (відчуття, запахи, смаки) образ. Людський мозок створює образ зовнішнього світу, використовуючи сигнали, які до нього надходять. З одного боку, ми маємо об'єктивну реальність, недоступну, щоб побачити її такою, яка вона є. Ця зовнішня для людини об'єктивна реальність відбивається в мозку у вигляді активності нейронних імпульсів. А з іншого боку, ми маємо суб'єктивний образ, що з'являється в свідомості людини, коли в її мозку починається нейронна активність. Це суб'єктивна реальність.

Можна сказати, що людський мозок – це орган, завдяки якому об'єктивна реальність відбивається в суб'єктивній реальності конкретної людини. Як це відбувається – науці не відомо, здебільшого тому, що наука не знає, що таке свідомість і суб'єктивна реальність. Однак цей процес відбувається. І це факт, який кожен із нас спостерігає щодня, коли усвідомлює, що відбувається навколо. Все, що ми зараз сприймаємо, – це наш суб'єктивний світ (суб'єктивна реальність), створений нашим мозком і свідомістю, а не об'єктивна реальність. Крім нас, ніхто не може усвідомити наш особистий суб'єктивний світ, тому що те, що ми зараз усвідомлюємо, є результатом роботи саме нашого головного мозку. І навіть якщо вчені вираховують поточну активність нашого мозку, вони й гадки не мають, як перевести ці нейронні імпульси в образи світу, які ми усвідомлюємо.

Вдумаємося: все, що ми бачимо навколо себе, – лише продукція нашого мозку і свідомості, а не те, що є насправді. Виходить, що кожен із нас живе в такій собі віртуальній реальності, яку створює наш мозок. Крім свого суб'єктивного світу, ми ніколи нічого не бачили. Все, що ми коли-небудь усвідомлювали, ніколи не виходило за рамки нашого суб'єктивного світу. Все, що є для нас, – це наш суб'єктивний світ. Навіть якщо нам здається, що ми відчуваємо чужий світ, чужі емоції, вгадуємо чужі думки, все це відбувається у нашій свідомості, у нашому суб'єктивному світі.

Все, що ми сприймаємо, можна умовно розділити на дві частини: зовнішню і внутрішню реальність. Зовнішня реальність – це те, що знаходиться ніби зовні людини, те, що сприймаємо не тільки ми, але і будь-яка інша людина. Внутрішня реальність – це те, що сприймаємо тільки ми, зі своїми думками та почуттями. Цей поділ є умовним і є лише наближеною моделлю суб'єктивної реальності людини. Ми сприймаємо об'єктивний світ через п'ять каналів сприйняття: зір, слух, смак, дотик, нюх. Ці канали у людини існують тому, що у людського тіла є відповідні органи сприйняття: очі, вуха, язик, шкіра і ніс. Сигнали від кожного з цих органів сприйняття трактуються мозком як специфічні, не схожі якісно на інші, як види інформації, що надходять із зовнішнього світу [1; 9].

З нашого звичайного погляду на світ і на себе є маса переваг. Ми бачимо себе як фізичне тіло, яке існує в складному і величезному світі. Це знання про себе, це бачення себе створює відчуття нас окремо від решти світу: є я, як це фізичне тіло, і є світ навколо мене, який має певні закони існування, але, тим не менш, залишається дуже непередбачуваним і небезпечним. Якщо ми так будемо дивитися на світ і на себе, то ми намагатимемося захистити себе, точніше своє тіло, від непередбачуваних небезпечних впливів навколишнього світу. Тобто така позиція змушує наш розум захищатися. Саме для цього ми створюємо модель світу, щоб бути в змозі передбачати його поведінку і тим самим себе захистити. Для цього ми вивчаємо складні програми поведінки, щоб найбільш ефективно взаємодіяти з цим світом, брати від нього найкраще і захищати себе від його найгірших проявів. Якби ми не вважали себе цим своїм тілом, то не стали б його захищати від шкідливих впливів світу, і це могло б привести до смерті нашого тіла, а разом із ним – і нас. Адже саме тіло дає нам всі відчуття, які ми усвідомлюємо: приємне і неприємне, насолоду і біль, красу і потворність. До одного ми прагнемо, тому що це нам приємно, іншого уникаємо, тому що

нам це неприємно. Саме цю функцію нашого виживання в навколишньому світі і виконує наш розум. Саме тому він будує модель світу, щоб ми могли успішно в ньому орієнтуватися, і створює всі ці ілюзії, щоб підвищити нашу виживаність у світі.

Такий погляд на світ і на нас дуже корисний у плані нашого виживання й отримання найбільшої користі і насолоди від світу. Але цей же погляд створює і масу проблем у нашому житті. Якщо ми почуваємося окремим тілом, яке змушене виживати в цьому складному і небезпечному світі, то ми обов'язково відчуватимемо постійну тривогу за наше майбутнє і за наше життя. Нам буде здаватися, що ми дуже маленькі в цьому величезному світі, і нам потрібно постійно до нього пристосовуватися. Через те, що ми ототожнюємо себе зі своїм тілом, ми страждаємо, коли воно перестає функціонувати і поступово в'яне. Наше ототожнення зі своїм тілом є передумовою для ототожнення з нашим особистим Я. Як тільки ми ототожнюємося з цим нашим Я, ми відразу стаємо від нього залежними. Нам тепер, крім тіла, потрібно захищати все те, що входить у наш образ Я: майно, статус, близьких людей, наше добре ім'я тощо. Тепер у нас істотно підвищується кількість приводів для занепокоєння. Від цих постійних турбот ми завжди напружені і вже скучили за спокоєм. Саме тому вчені намагаються знайти механізми відновлення втраченого спокою через сприйняття та створення такої власної моделі світу, яка зможе захистити людину від усіх небезпек і загроз [2].

Всі ми живемо в цьому світі. Щоранку ми прокидаємося і потрапляємо в реальний світ, у якому нас зустрічають знайомі люди, речі, події. Ми настільки звикли до такого стану речей, що рідко замислюємося про те, як відбувається це сприйняття світу. Чи справді світ такий, яким ми його бачимо? Який світ насправді? Хто або що в нас власне усвідомлює навколишній світ? Кожен із нас знає, що навколо нього існують якісь предмети, люди, події. Ми називаємо це все зовнішнім світом. Зовнішнім світом ми називатимемо реальність, яка може бути усвідомлена іншими людьми, наприклад, щодо одного і того ж предмета бачення буде приблизно однакове. Розбіжності можуть бути тільки з приводу оцінки того, що ви бачите.

Однак зовнішнім світом реальність не обмежується. Існує т. зв. внутрішній світ. Якщо зовнішній світ для всіх людей один, то внутрішній світ у кожної людини свій. Тобто скільки людей, стільки і внутрішніх світів. Внутрішній він тому, що знаходиться ніби всередині психіки конкретної людини. До нього належить все те, що може бути сприйнято людиною, але не може бути сприйнято іншими людьми. Але ніхто з нас не зможе зробити, щоб інші люди побачили або відчули ці відчуття. Неможливість передати іншій людині всю палітру і різноманіття внутрішнього світу робить нас самотніми. Ми не можемо поділитися найпотаємнішим, що у нас є. Хоча, звичайно, в невидимості для інших нашого внутрішнього світу є і свої плюси. Напевно, якби всі чули наші думки, то жодні стосунки не могли б довго проіснувати. І, крім того, іноді буває приємно усамітнитися зі своїми думками та побути наодинці з собою.

Висновки. Отже, ми з'ясували, що світ, який ми вважаємо за реальність, насправді – продукт нашого розуму, розглянули, як він створює уяву для нас задля того, щоб ми могли успішно виживати і функціонувати в цьому світі, а також створює для нас образ Я, з яким ми успішно ототожнюємося. Сприйняття дійсності, яке часто відбувається в екстремальних ситуаціях, не є просто зображенням або відображенням наших миттєвих відчуттів, воно є радше результатом складного процесу, що веде до безперервно змінної конструкції, яка уявляється нам як «внутрішнє бачення», сприйняття через створення власної моделі світу.

Список використаних джерел:

1. Александров Ю.И. Психология + физиология = психофизиология. Психологическая наука: традиции, современное состояние и перспективы. 1997. М.: Ин-т психологии РАН. Т. 2. С. 180.
2. Анохин П.К. Психическая форма отражения действительности. Избр. труды. (Философские аспекты теории функциональной системы). М.; Наука, 1978. С. 338.
3. Выготский Л.С. Сознание как проблема психологии поведения. Пол. собр. соч. Т. 1. М.: Педагогика. 1982. Т. I. С. 78.
4. Забродин Ю.М. Психофизиология и психофизика. М.: Наука, 1977. 288 с.
5. Костандов Э.А. Восприятие и эмоции. М.: Медицина. 1977. 247 с.
6. Лассана Л.П., Малихіна Я.В., В.А. Аманьєв – вчений, вчитель, учень. Медична психологія в Росії: електрон. науч. журн. 2010. № 3. URL: <http://medpsy.ru>.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Политиздат. 1975. 303 с.
8. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. М.: Педагогика. 1973.
9. Шиффманн Х.Р. Ощущение и восприятие. СПб. Питер. 2003. 924 с.